

## Szépe György 80 éves\*

1. Az 1930. és 1931. évben sűrű egymásutánban született sok nagy magyar nyelvész; időrendben: 1930. VI. 10. Zsilka János, VI. 25. Antal László, IX. 1. Papp Ferenc, XI. 2. Hutterer Miklós, 1931. IV. 19. Szépe György, IV. 23. Petőfi S. János, V. 24. Kiefer Ferenc. Éles cezúrát hozott a sors: az 1930-ban születettek közül már senki sincs közöttünk (Antal László 1993, Hutterer Miklós 1997, Zsilka János 1999, Papp Ferenc 2001 óta). Az 1931-eseket a szakma sűrűn egymás után köszönti 80. születésnapjukon – akadémiai szokás szerint nemcsak beszédekkel, hanem ünneplő kötetekkel is.

2. Szépe György életéből csak a legfontosabb mozzanatokat és – hogy úgy mondjam – a nyilvános tanulságúakat hadd említsem. A művelt és a szó ógörög értelmében politikus szülői ház (ahol többek között Hankiss János és Karácsony Sándor vendégeskedett sokszor), a nagykőrösi iskolaévek (egy ma már alig elképzelhető szellemű és színvonalú középiskolával), az egyetemi évek Debrecenben az említett Karácsony Sándoron és Hankiss Jánoson kívül Bárczi Géza alatt, majd Budapesten ugyancsak Bárczi Géza és egy sor más rá nagy hatást gyakorló mester alatt és kortárs mellett. Ezután rövid vidéki – mai néven – szakközépiskolai tanítás, majd végig a Nyelvtudományi Intézet. Az emellett végzett munkák közül megemlítendő néhány évig a Magyar Nyelvőr műhelye, majd pedig a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Nyelvi Választmánya. Ennek a fontos – mai szóval – „agytröszt”-nek volt

---

\* Szépe György 2011. április 19-én töltötte be 80. évét. A Magyar Nyelvtudományi Társaság április 26-án köszöntötte az ELTE-n. Az elhangzott hosszabb szövegnek ez erősen rövidített, illetve szerkesztett változata.

aktív tagja, ami a régi, majd 1995-től már más gazdánál megjelenő új Modern Nyelvoktatás szerkesztését is jelentette. E műhelynek és e folyóiratnak a szerepe a magyar nyelv tudományban sokkal jelentősebb volt, mint sok tanszéké! Mint említettem, az ELTE (akkor még) Általános Nyelvészeti Tanszékén az igencsak mozgalmas történetű általános és alkalmazott nyelvészet szakon működött évekig, majd 1983–84-től a pécsi egyetemi reform egyik vezetője, ami a 70-es évektől folyt (de legalábbis tervezett) közoktatási reform egyik lépése volt. Nem sorolom föl a számtalan egyéb oktatási és tudományos szereplését bel- és külföldön. Azt viszont ki kell emelnem, hogy e széles körű tevékenység egyik hozadéka jó néhány „nagy kortársával”, nála idősebbekkel való megismerkedése; úgy látom, ezek közül Roman Jakobson és Lotz János áll az első helyen.

3. A következőkben objektívalódott tudományos munkásságáról, szakirodalmi tevékenységéről szeretnék szólni röviden.

A 70. születésnapjára Pécssett megjelent emlékkönyvben Elekfi László sokak – elsőségre jogosnak látszó – kérdésért fogalmazta meg (ANDOR JÓZSEF – SZÜCS TIBOR – TERTS ISTVÁN szerk., Színes eszmék nem alszanak... Szépe György 70. születésnapjára. Lingua Franca Csoport, Pécs, 2001. 25–6): „hol van Szépének az a fő műve, mely emlékezetessé teszi a nevét?” Ő maga – igazi nyelvészként – Wilhelm von Humboldtöt idézve válaszol (persze név nélkül, hiszen nyelvészek azonnal ráismernek): „Nem az ergon, a mű, hanem az energiea, a működés az ő igazi érdeme”. Szépe György írásainak száma több százra rúg, de talán az ezres számot is meghaladja. Igaz, monográfia ebben nem szerepel. De ez a számtalan rövid vagy közepes hosszúságú írás egybevéve igenis „nagy mű” – saját sokszor megfogalmazott metaforáját („Nem lehet mindenki hosszútávfutó”) parafrázálva: a sok jó idejű rövid- és középtávú jó néhány maratonni – ha nem ultramaratonni! – távnak felel meg (és ehhez még hozzászámítandók az írásban meg nem jelent hozzászólások stb.).

Ő maga elvként szögezte le (egy konkrét életmű kapcsán, de persze csak szűk körben): „Nagy hiba lábjegyzetnyi mondanivalóból cikket, cikknyi mondanivalóból pedig könyvet írni.” Az persze már más kérdés, hogy ezeket a hallatlanul tömör írásokat mekkora erőfeszítés olvasni. Jakobson, Lotz, de a Szépe életében – és általában is a magyar nyelvészetben – fontos szerepet játszó Austerlitz Róbert írásait szintén.

Anélkül, hogy a Szépe-filológia kérdéseibe merülnék, egyfajta osztályozást azért hadd kíséreljek meg. Írásai között vannak: „i g a z i” t a n u l m á n y o k (három ilyenből állt össze annak idején kandidátusi értekezése), e l ő s z ó k (csak általa, általa és társszerző által és mások által szerkesztett/összeállított kötetekben), konferenciái, munkamegbeszélési stb. m e g n y i t ó k é s ö s s z e g z é s e k , h o z z á s z ó l á s o k (bár biztosan nem mindegyik jelent meg ezek közül nyomtatásban, így is tetemes a számuk), emlékkönyvben (tisztelgő kötetben stb.) szereplő r ö v i d e b b í r á s o k (nagyon sok ilyen írt). Az előszóknál már utaltam rá: számtalan tanulmánykötet, antológia kezdeményezése, szerkesztése, válogatása (pl. Általános Nyelvészeti Tanulmányok, Társadalom és nyelv, A nyelvtudomány ma, Nyelvészeti ismeretek szociológusoknak stb.) fűződik a nevéhez. Aki már próbálta ezt a műfajt, tudja, mennyivel több munka ez, mint a saját „termelés”.

Néhány cím (csak évszámmal): „A magyar főnév birtokos ragozásáról” (1960), „A szó és a szókészlet általános kérdései” (1961), „Néhány, a szinkrón dialektológiával összefüggő kérdésről” (1961), „Egy nyelvész útijegyzeteiből” (1962), „A generatív grammatika transzformációs modelljéről” (1963), „Nyelvészeti jegyzetek a beszédgyorsírásról” (1963), „A szó-

tár a genartív nyelvreírásban” (1965), „Megjegyzések a nominális mondatról” (1967), „A folyton megújuló nyelvészet” (1969), „Az alsóbb nyelvi szintek leírása” (1969), „Nyelvi funkciók, generatív nyelvészet, népköltészet” (1969), „Kommunikációs és grammatikai megjegyzések a névről” (1970), „A vidéki városok szellemi urbanizációjáról” (1972), „A magyar rokonsági elnevezések néhány kérdése” (1972), „A sci-fi nyelvészeti problémái” (1973), „A magyar betűállomány fonológiai szerkezetének elemzéséhez” (1974), „Megjegyzések a nyelvészettörténethez” (1974), „A nyelvi művelt ember modellje” (1976), „Az iskola nyelve” (1977), és így tovább. (Műveinek bibliográfiája megtalálható a Bolla Kálmán szerkesztette „Magyar nyelvész pályaképek és önvallomások” sorozat 63., Szépe-kötetében [2000], illetve e sorozat összegyűjtött és aktualizált könyv alakú kiadásában [2006].)

Ha valaki megszámlolná, hány emlékkönyv, köszöntő könyv jelent meg az utóbbi évtizedekben, melyekbe Szépe György ne írt volna, biztosan nem lenne hosszú a lista. Gondosan ügyelni szokott arra, hogy személyes és tárgyi kapcsolat, aktualitás is legyen a gesztus mögött. Külön műfajt képvisel az a számtalan írás, melyet a nyelvtudomány munkásainak méltatására (általában búcsúztatására) írt. Azért szólok „munkásról”, mert az Intézet gépirónői ugyanúgy tárgyai ezen írásoknak, mint világhírnévre jutott kutatók és professzorok. Két példával hadd illusztráljam az ezen írásokban megtestesülő empátiát és szeretetet.

Az egyik a Rubinyi Mózes temetésén elmondott beszédből való: „talán több a véletlennél, ha Társaságunk legrégebb és legöregebb választmányi tagját a választmány legfiatalabb tagja búcsúztatja el: Rubinyi Mózesre nemcsak a kortársak és közvetlen tanítványai emlékeznek, hanem emlékezni fognak a fél évszázaddal fiatalabb filológusok is, akik szintén maguk közé tartozónak érzik az eltávozottat.” (MNy. 1966: 117.)

A másiknak egy nekrológnak csak a címét idézem: „Telegdi Zsigmond boldogságos élete”. Ha egy halotról szóló írásról szólva szabad volna, „telitalálát”-nak kellene nevezni a címet.

Ő maga portréknak nevezi ezeket; Pécssett „Fej(ezet)ek a nyelvészet történetéből” címen belőlük doktori kurzust is tartott. (Időközben meg is jelent a Tinta Kiadónál „A folyton megújuló nyelvészet címmel”.) Így SZATHMÁRI ISTVÁN „A magyar nyelvtudomány történetéből” és a nemrég elhunyt BENKŐ LORÁND „Magyar nyelvtudósok a XX. században” című kötete mellett ez már a harmadik lesz ebben a műfajban. Elkészült és már nyomdában van a Tinta Kiadónál 31 régebbi, kevésbé ismert és általában nehezen hozzáférhető írásának gyűjteménye, mely lefedi Szépe György általános és alkalmazott nyelvészeti, utóbbin belül főleg anyanyelvi nevelési és idegennyelv-oktatási tevékenységét.

4. Szakmai életprogramot, mottót, jelmondatot nem szokott megfogalmazni. Két erre alkalmas megfogalmazását hadd idézzem most én. Mivel most már örökre az ő nevéhez fűződik, a társadalom hasznos nyelvészet (váltakozt: a közvetlenül hasznos nyelvészet) művelője, sőt műfajának egyik, vagy inkább a fő alakítója volt. Nem mintha valaha is csodabogár lett volna az olyan nyelvész, aki tudatosan arra törekedett, hogy filozófiként is hasznos legyen (tankönyv, szótár stb.), mégis azt hiszem: a modernkori magyarországi nyelvészetben ő volt az, aki ebben az új – és igencsak bonyolult – kontextusban ennek a fogalomnak és tevékenységnek az értelmezésén a legtöbbet munkálkodott, és a legnagyobb hatással. Sajnos egy másik ugyanilyen jó megfogalmazása, programja nem vált közismertté, ez: az elméletileg átgondolt nyelvészet. Igaz, ő maga sem használja sűrűn ebben a formában. Inkább ebben: „Nem elég úszni, időnként ki kell dugni a fejünket a vízből!”

5. Kollégái és tanítványai nevében azt kívánom, hogy Isten éltesse még sokáig erőben és egészségben, egyben türelmet, bölcsességet, humort kívánok neki az ünneplés elviseléséhez!

TERTS ISTVÁN